

тованих курсантів на першому місці стоїть конформний тип мотивації (наслідування прикладу батьків) – 44%, для групи слабо адаптованих курсантів – ситуативний тип (курсанти прагнуть зайняти місце у суспільстві) – 37,5%.

Таким чином в результаті дослідження підтвердилась гіпотеза про значну роль батьківських образів у механізмі адаптації курсантів до дисциплінарних вимог системи ОВС, виділені особливості сприйняття курсантами батьківських образів. Ці дані можуть бути використані в процесі корекційної роботи з курсантами вузів системи ОВС, схильних до порушень службової дисципліни.

*І.В. Жданова*

### **ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ САМОГУБСТВ СЕРЕД ОСОБОВОГО СКЛАДУ ОВС**

Проблема самогубств є однією з найактуальніших проблем сучасного суспільства. Це пов'язано із неухильним зростанням числа суїцидів, яке відзначається не тільки в Україні, але й в усьому світі [1, 2]. Аналогічна тенденція спостерігається також і в органах внутрішніх справ України [5, 6]. Більш того, як показують дослідження, темп зростання числа самогубств працівників ОВС значно випереджає зростання кількості особового складу [4]. У зв'язку з цим гостро постає питання щодо профілактики самогубств серед особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ України.

Аналіз самогубств як соціально-психологічного феномену передбачає виявлення, з одного боку, загальних причин розповсюдженості самогубств у світі, а з іншого боку, вивчення особливостей впливу суїцидальних чинників в умовах конкретної країни, окремих її регіонів та соціальних груп, в тому числі професійних. Як відомо, працівники правоохоронних органів належать до професійної групи підвищеного суїцидального ризику, яка відчуває на собі дезадаптуючий вплив не тільки загальних для всього населення України несприятливих чинників, а й специфічних професійних речників. Ця специфіка знаходить своє відображення у певних особливостях, які характерні для самогубств працівників ОВС.

Проведені в Україні службові розслідування за фактами самогубств, наукові дослідження за цією тематикою показують, що переважну більшість самогубств в ОВС здійснено психічно здоровими особами, в той час як серед населення переважають суїциденти з граничними нервово-психічними розладами. Мають місце відмінності серед громадського населення та працівниками ОВС у засобах самогубств (вирогідно найчастіше використання вогнепальної зброї останніми). Визначається практично повна відсутність помертних листів, записок суїцидентів в ОВС, що свідчить про імпульсивність, непродуманість «рокового кроку». Виявляються особливості вчинення самогубств у залежності від місця його реалізації, днів тижня, стажу служби в органах та інших чинників. В усіх випадках, де можливо, встановлено причини та мотиви самогубств, які у переважній більшості аналогічні причинам, що детермінують суїциди серед населення [4, 5, 6]. Ці та інші особливості самогубств працівників ОВС, які значною мірою пов'язані зі специфікою їх професійної діяльності, визначають і особливості проведення психопрофілактичної роботи.

Згідно з п.3.13 «Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ Украї-

ни» проведення первинної психопрофілактики девіантної поведінки (в тому числі суїцидальної) покладено на службу психологічного забезпечення службової діяльності. При цьому визначаються такі напрямки психопрофілактичної роботи як своєчасне виявлення ознак девіантної поведінки, вивчення актуальної ситуації, проведення психокорекції, а при необхідності, направлення працівників до центру психіатричної допомоги для здійснення вторинної психопрофілактики. Конкретизація цього пункту «Положення...» потребує відповіді на деякі питання, в тому числі теоретичного характеру.

Як відомо, традиційно в суїцидології під первинною профілактикою розуміють запобігання спробам самогубства, які можуть бути скоєні вперше. Вторинна профілактика передбачає превенцію повторних суїцидів. В «Положенні...», як і в інших методичних розробках по ОВС, певно, йде мова тільки про первинну профілактику в традиційному її значенні [5,6]. Залишається відкритим питання щодо профілактики повторних суїцидів (а суїцидальні спроби теж зареєстровано серед особового складу ОВС). Якщо працівник, який скоїв суїцидальну спробу, визнається психічно здоровим та характеризується позитивно по службі, то чи може він залишатися служити в системі МВС? Якщо «ні», то чи не стане його звільнення зі служби додатковим психотравмуючим чинником, який посилить і без того високий суїцидальний ризик? Якщо «так», то наскільки цей працівник може відповідати за себе при виконанні службових обов'язків, в тому числі при використанні табельної зброї? Здається, на ці питання не може бути заздалегідь готової відповіді. Вони повинні вирішуватися в кожному конкретному випадку індивідуально.

Як свідчить багаторічний досвід роботи суїцидологічних центрів, і, в першу чергу, Федерального науково-методичного суїцидального центру (Росія, керівник – професор Амбрумова А.Г.), основними принципами, що впливають на ефективність профілактики суїцидів, стають такі принципи роботи, як анонімність, відсутність психіатричного втручання, доступність допомоги та інші принципи її надання. Найбільш проблематичною при проведенні профілактичної роботи серед особового складу ОВС можна вважати реалізацію принципу анонімності. Максимальна анонімність може бути досягнута лише при телефонному спілкуванні (телефон довіри). Усі інші форми надання допомоги психологічною службою забезпечення службової діяльності не є анонімними. Саме цей факт потребує від психологів служби суворого дотримання професійно-етичних норм (конфіденційності, незавдання шкоди, безсторонності), а також тісного співробітництва з позавідомчими службами на кшталт кризисних центрів, центрів сімейного консультування тощо.

Одним з найважливіших завдань профілактики є своєчасне, раннє виявлення осіб, які перебувають у стані дезадаптації та переживають мікросоціальні конфлікти. У літературі досить детально описано групи, індивідуальні, медичні чинники суїцидального ризику [1,2], наведено шкали його оцінки [5]. Однак, як показують дослідження, працівники ОВС, порівняно з громадським населенням, характеризуються більш вираженою психологічною закритістю, замкненістю, відсутністю довірених осіб [4]. Цей факт потребує його врахування при вирішенні діагностичних питань.

Слід відзначити, що виявлення осіб зі сформованими суїцидальними тенденціями та допомога їм не є профілактичною роботою у повному значенні цього слова. Як вказують провідні суїцидологи, необхідно ставити акцент на запобіганні самої можливості з'явлення суїцидальних переживань,

тобто на своєчасному розпізнаванні та блокуванні станів, які несуть потенційну загрозу суїциду, а також на ліквідації умов, які породжують ці стани [3]. Саме тому основними напрямками психологічної профілактики самогубств повинні стати комплексна соціально-психологічна допомога працівникам ОВС у складних життєвих ситуаціях та широкі психогігієнічні заходи.

#### Список літератури:

1. Амбрумова А.Г. Психология самоубийства //Социальная и клиническая психиатрия. 1996. №4. С.14-20. 2. Амбрумова А.Г., Постовалова Л.И. Социальные и клинико-психологические аспекты самоубийств в современном обществе // Обозрение психиатрии и мед. психологии им. В.М. Бехтерова. 1991. №1. С.26-38. 3. Амбрумова А.Г., Тихоненко В.А. Профилатика суицидального поведения: Метод. рекомендации. М., 1980. 4. Гайдашук А.В., Шаповалов А.В., Яковенко С.И. Психосоциальные факторы риска суицидального поведения //Пособие для работников кадрового аппарата и преподавателей гуманитарных дисциплин учебных заведений системы МВД. К., 1995. 5. Про профілактику самогубств: Метод. рекомендації. 956/КВ від 26.02.97 р. 6. Розпорядження МВС №1749/АН від 14.04.98 р. «Про стан роботи з профілактики самогубств».

П.Я. Пригунов

#### ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАБОТЫ ПРАКТИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА ПО ОБУЧЕНИЮ СОТРУДНИКОВ ОПЕРАТИВНЫХ СЛУЖБ МИЛИЦИИ НАВЫКАМ РОЛЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ

Правовой основой деятельности сотрудников оперативных служб ОВД Украины являются: Конституция Украины, законы «О милиции», «Об оперативно-розыскной деятельности», а также другие законодательные акты Украины и утвержденные на их основе внутриведомственные приказы и распоряжения МВД Украины.

Определенные действующим законодательством основания для осуществления оперативно-розыскной деятельности дают возможность сотрудникам оперативных служб применять различные способы, зашифровывая их принадлежность к правоохранительным органам в целом или к конкретному оперативному подразделению, т.е. *использовать различные элементы актерской психотехники для эффективного выполнения стоящих перед ними оперативно-служебных задач.*

Специфика оперативно-розыскной деятельности требует от лиц, ее осуществляющих, наличия специфических умений и навыков, связанных в том числе и с применением ролевого поведения в различных условиях и ситуациях. К этим умениям и навыкам можно отнести:

- способность решать профессиональные задачи в ситуациях, сопровождающихся высокой степенью личного риска и опасности для жизни;
- речевая находчивость, умение быстро и достоверно объяснить критическую ситуацию другому, скрыв тем самым истинные намерения;
- *способность к ролевому перевоплощению, умению выдавать себя за других людей, безотшлочно разыгрывать роли различных социальных и профессиональных типов.*

В настоящее время элементы актерской психотехники (навыки ролевого поведения) чаще всего используются сотрудниками оперативных подразделений милиции с изменением профессионального статуса и профессиональ-